

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»
ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ
МОЛОДІ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки
(Інклюзивна освіта)»

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ОПНм-21
Троцюк Таїсія Вікторівна

Керівник:
к.пед.н., доцент
Потапюк Лілія Миколаївна

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«15» грудня 2023 р.
Гарант освітньо-професійної
програми:
к.пед.н., доцент
Потапюк Л.М.

Луцьк – 2023 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра: соціогуманітарних технологій
Ступінь вищої освіти: *магістр*
Галузь знань: 01 Освіта/ Педагогіка
Спеціальність: 011 Освітні, педагогічні науки
Освітньо-професійна програма: Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Оксана ЖУК

Оксана Жук 2023³ р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Троцюк Таїсії Вікторівні

1. Тема кваліфікаційної роботи *Формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі*

Керівник роботи *Потанюк Лілія Миколаївна, к. пед. н., доцент*
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «14 січня» 2023 року
№ 36/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи 10.12.2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: науково-педагогічна література, періодичні видання, науково-методичні розробки вітчизняних та зарубіжних авторів.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): аналіз літературних джерел за темою кваліфікаційної роботи, виклад загальної проблеми і вибір напрямів дослідження; опис рішення загальної проблеми та основних методів дослідження; методика для проведення анкетування, емпіричне дослідження та аналіз його результатів.

5. Перелік графічного матеріалу:

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Перший розділ «Теоретичні засади формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі»	Доц. Потапюк Л.М.	<i>[Підпис]</i>	<i>[Дата]</i>
Другий розділ «Емпіричне дослідження проблеми формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі»	Доц. Потапюк Л.М.	<i>[Підпис]</i>	<i>[Дата]</i>
Висновки	Доц. Потапюк Л.М.	<i>[Підпис]</i>	<i>[Дата]</i>

7. Дата видачі завдання «17» січня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи	Прізвище консультанта
1.	Обґрунтування теми	до 01.02.23 р.	Вид.
2.	Огляд літератури з досліджуваної проблеми	до 01.04.23 р.	Вид.
3.	Перший розділ	до 01.06.23 р.	Вид.
4.	Другий розділ	до 01.09.23 р.	Вид.
5.	Висновки та пропозиції	до 15.09.23 р.	Вид.
6.	Формування списку використаних джерел	до 01.10.23 р.	Вид.
7.	Формування додатків	до 15.10.23 р.	Вид.
8.	Оформлення ілюстративного матеріалу	до 01.11.23 р.	Вид.
9.	Нормоконтроль	до 01.12.23 р.	Вид.
10.	Інструментальна перевірка на академічний плагіат	до 08.12.23 р.	Вид.
11.	Представлення кваліфікаційної роботи магістра до захисту	до 10.12.23 р.	Вид.

Здобувач вищої освіти Троцюк Т.В.

Керівник кваліфікаційної роботи Потапюк Л.М.

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ
МОЛОДІ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки
(Інклюзивна освіта)»

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ОПНм-21
Троцюк Таїсія Вікторівна

Керівник:
к.пед.н., доцент
Потапюк Лілія Миколаївна

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2023 р.
Гарант освітньо-професійної
програми:
к.пед.н., доцент
Потапюк Л.М.

Луцьк – 2023 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра: соціогуманітарних технологій
Ступінь вищої освіти: *магістр*
Галузь знань: 01 Освіта/ Педагогіка
Спеціальність: 011 Освітні, педагогічні науки
Освітньо-професійна програма: Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Оксана ЖУК

« ____ » _____ 202__ р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Троцюк Таїсії Вікторівні

1. Тема кваліфікаційної роботи *Формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі*

Керівник роботи *Потатюк Лілія Миколаївна, к. пед. н., доцент*

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «14 січня» 2023 року
№ 36/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи 10.12.2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: науково-педагогічна література, періодичні видання, науково-методичні розробки вітчизняних та зарубіжних авторів.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): аналіз літературних джерел за темою кваліфікаційної роботи, виклад загальної проблеми і вибір напрямів дослідження; опис рішення загальної проблеми та основних методів дослідження; методика для проведення анкетування, емпіричне дослідження та аналіз його результатів.

5. Перелік графічного матеріалу:

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Перший розділ «Теоретичні засади формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі»</i>	Доц. Потапюк Л.М.		
<i>Другий розділ «Емпіричне дослідження проблеми формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі»</i>	Доц. Потапюк Л.М.		
<i>Висновки</i>	Доц. Потапюк Л.М.		

7. Дата видачі завдання «17» січня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	<i>Обґрунтування теми</i>	до 01.02.23 р.	Виконано
2.	<i>Огляд літератури з досліджуваної проблеми</i>	до 01.04.23 р.	Виконано
3.	<i>Перший розділ</i>	до 01.06.23 р.	Виконано
4.	<i>Другий розділ</i>	до 01.09.23 р.	Виконано
5.	<i>Висновки та пропозиції</i>	до 15.09.23 р.	Виконано
6.	<i>Формування списку використаних джерел</i>	до 01.10.23 р.	Виконано
7.	<i>Формування додатків</i>	до 15.10.23 р.	Виконано
8.	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	до 01.11.23 р.	Виконано
9.	<i>Нормоконтроль</i>	до 01.12.23 р.	Виконано
10.	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	до 08.12.23 р.	Виконано
11.	<i>Представлення кваліфікаційної роботи магістра до захисту</i>	до 10.12.23 р.	Виконано

Здобувач вищої освіти _____ Троцюк Т.В.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Потапюк Л.М.

АНОТАЦІЯ

Троцюк Т.В. Формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОПП «Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)» спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки». Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2023.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У роботі досліджено: у першому розділі проаналізовані теоретичні засади формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі; теоретично обґрунтовані сучасні підходи до вивчення проблеми толерантності студентської молоді, охарактеризовані особливості формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі. У другому розділі здійснене емпіричне дослідження проблеми формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі; проведений аналіз результатів дослідження проблеми формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі. Спроектована модель формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі.

Ключові слова: *толерантність, освітній процес, студентська молодь, академічне середовище, толерантна поведінка, толерантне ставлення, формування толерантності, ін толерантність.*

ANNOTATION

Trotsiuk T. Formation of Tolerance of Student Youth in Academic Environment. The manuscript.

Qualification work of the master of OPP "Educational, pedagogical sciences (Inclusive education)" specialty 011 "Educational, pedagogical sciences". Lutsk National Technical University. Lutsk, 2023.

The qualification work of the master consists of an introduction, two sections, conclusions, a list of used sources, appendices.

The paper investigates: the theoretical principles of the formation of tolerance among student youth in the academic environment are analyzed in the first section; modern approaches to the study on the problem of tolerance among student youth are theoretically grounded, the peculiarities of the formation of tolerance among student youth in the academic environment are characterized. The empirical study of the problem of the formation of tolerance among student youth in the academic environment is conducted in the second section; the analysis of the results of the study of the problem of the formation of tolerance on student youth in the academic environment is carried out. The model of the formation of tolerance among student youth in the academic environment is designed.

Key words: *tolerance, educational process, student youth, academic environment, tolerant behavior, tolerant attitude, formation of tolerance, intolerance.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	10
1.1. Теоретичне обґрунтування сучасних підходів до вивчення проблеми толерантності студентської молоді	10
1.2. Особливості формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі	21
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	30
2.1. Результати дослідження проблеми формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі	30
2.2. Модель формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі	38
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	55

ВСТУП

Проблема толерантності набуває широкого поширення у всьому світі. Актуальність проблематики пов'язана зі збільшенням випадків нетерпимості у міжособистісних відносинах. Так, з кожним днем значно збільшується число випадків жорстокого поводження між людьми, що є неприпустимим для усього цивілізованого світу. Тому нагальним питанням усього людства і України зокрема є формування толерантної свідомості кожної людини, а також студентської молоді.

Феномен толерантності відрізняється своєю глибиною, складністю та багатогранністю, що вміщає в собі декілька параметрів прояву та розвитку, які можна назвати базовими вимірами толерантності. Трактуювання поняття толерантності стосується і міжнародних відносин, і діалогу культур, і міжетнічних, і міжконфесійних стосунків.

Осмисленню феномену толерантності присвячено чимало наукових доробків вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зокрема, вивченням різних підходів (філософського, соціологічного, психологічного, педагогічного і т.д) до поняття толерантності займались А. Адлер, Н. Бирко, С. Братченко, М. Бубер, І. Іваничко, О. Канюк, Г. Олпорт, К. Роджерс та ін. Учені І. Бех, В. Горбатенко, У. Еко, Л. Завірюха, Дж. Локк, Н. Луман, І. Онищенко та ін. досліджували теоретичні проблеми формування феномену толерантності.

Професійний аспект проблеми формування толерантності у майбутніх фахівців окреслений у наукових доробках Т. Варенко, О. Вершкова, Л. Бондаренка, А. Горянської, Н. Дудко, Т. Завгородньої, О. Зарівної, А. Молчанової, Л. Пермінової, Л. Чередник та ін.

Однак, все ж таки залишається недостатньо розробленою проблема формування толерантності здобувачів вищої освіти в академічному середовищі, яка потребує подальшої уваги науковців.

Отже, актуальність, соціальне значення проблеми та виявлення суперечностей зумовили вибір теми нашої роботи. А отже, тема кваліфікаційної

роботи «Формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі» є актуальною та потребує подальшої розробки.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні засади формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі, спроектувати модель формування толерантності студентської молоді.

Для досягнення означеної мети дослідження були визначені такі **завдання**:

1. Проаналізувати сучасні підходи до вивчення проблеми толерантності студентської молоді.
2. Проаналізувати особливості формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі.
3. Здійснити діагностику дослідження проблем формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі.
4. Спроектувати модель формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі.

Об’єкт дослідження: толерантність студентської молоді як соціальний феномен у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження: процес формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі.

Для досягнення мети та завдань наукового дослідження використовувалась система **методів**. Серед них:

- теоретичні (теоретичний аналіз та систематизація психолого-педагогічної літератури);
- емпіричні (анкетування, експертна оцінка, порівняння та аналіз отриманих результатів);
- методи графічного та табличного зображення аналітичних даних.
- методи моделювання.

Наукова новизна. Спроектвана модель формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі закладу вищої освіти.

Результати дослідження впроваджені серед студентської молоді та науково-педагогічних працівників Луцького національного технічного університету.

Практичне значення дослідження. Результати дослідження, його висновки можуть використовуватися в освітньо-виховному процесі закладів освіти.

Апробація дослідження. Основні положення і результати досліджень за темою кваліфікаційної роботи оприлюднені у форму публікації тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях [25, 26].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1. Теоретичне обґрунтування сучасних підходів до вивчення проблеми толерантності студентської молоді

Проблема толерантності – одна із центральних проблем як особистісного, міжособистісного, національного, так і глобального порядку. Вона є об'єктом висвітлення засобів масової інформації, піднімається як на державному, так і міжнародному рівнях.

Даний феномен відрізняється своєю глибиною, складністю та багатогранністю, що вміщає в собі декілька параметрів прояву та розвитку, які можна назвати базовими вимірами толерантності. Трактуювання поняття толерантності стосується і міжнародних відносин, і діалогу культур, і міжетнічних, і міжконфесійних стосунків.

Зміст поняття толерантності трактується по-різному. Для того, щоб краще розібратися у сутності означеного поняття, потрібно проаналізувати різні точки зору трактування цього феномену. Аналіз наукових джерел свідчить, що поняття «толерантність» характеризується міждисциплінарністю. Його розуміння представлене різними науковими підходами, зокрема філософським, соціологічним, психологічним, педагогічним та ін.

Детальне визначення толерантності міститься в основному міжнародному документі Декларації принципів терпимості ЮНЕСКО, яка була прийнята у 1995 році в Парижі. У статті 6 цього основного міжнародного документу зазначено, що «з метою мобілізації громадськості, звернення уваги на небезпеки, приховані в нетерпимості, зміцнення прихильності й активізації дій на підтримку поширення ідей толерантності та виховання в її дусі, ми урочисто проголошуємо 16 листопада урочистим днем, присвяченим толерантності, що відзначається щорічно» [12].

У Статті 1 цього документу говориться, що «1.1. Толерантність означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Толерантність – це єдність у різноманітті. Це не тільки моральний обов’язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це те, що уможливорює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру. 1.2 Толерантність – не поступка, поблажливість чи потурання. Толерантність – це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Толерантність у жодному разі не може бути виправданням посягання на ці основні цінності. Толерантність повинні виявляти кожна людина, групи людей та держави. 1.3 Толерантність – це обов’язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (в тому числі культурного плюралізму), демократії та правопорядку. Толерантність – це поняття, що означає відмову від догматизму і абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини» [12].

Далі зупинимось на філософському підході щодо розуміння феномену толерантності .

Так, філософи сьогодні трактують дефініцію «толерантність» як певну цінність та якість людини, що визначають її гідне, терпиме ставлення до інших людей, їхніх поглядів та звичок. Зокрема, Дж. Мілль у праці «Про волю» розглядає це поняття як позитивну цінність особистості, основу її автономії, тобто частину її свободи. Свобода у свою чергу дає можливість особистості знайти себе в соціумі, самовиразитися, повноцінно зреалізувати свої можливості. Важливою передумовою появи моральних ідеалів є формування системи ціннісних орієнтацій. Ці моральні ідеали зумовлюють формування толерантності, яка через деякий час може перетворитися на певну цінність, виховання якої є основою для формування толерантності.

На думку Л. Потапюк, «серед морально-етичних якостей, що становлять основу виховного ідеалу українця, Леся Українка виокремлює ті, що характеризують його як чесну, порядну людину, свідому свого обов'язку перед рідним народом. Засуджується агресивність, продажність таланту, соціальна пасивність. Педагогічну цінність становить розкриття таких морально-етичних понять, як справедливість, гідність, здатність до самопожертви, особиста мужність і цілеспрямованість» [23, с. 39].

Учені зазначають, що «одним із принципів ціннісного самовизначення є ціннісний підхід, при якому толерантність не зводиться до простих стереотипних дій, це цінність і життєва позиція, вона проявляється внаслідок сподівань особистості, орієнтацій і вчинків із відповідними ідеалами, цінностями та змістами на основі здійснення свідомого вибору певної позиції, прийняття відповідального рішення» [19]. Ціннісний критерій є важливим інструментом людини, оскільки він впливає на формування цілісної картини світу особистості, вибір мотивів її поведінки та розвиток мотиваційної сфери, становлення системи життєвих пріоритетів.

Л. Потапюк зазначає, що збагачує людину, насамперед, її орієнтація саме на духовні цінності, яка, у свою чергу, залежить від рівня розвитку її духовних потреб. Формування особистісного смислу «змісту для кожного передбачає засвоєння ним наукових понять через розвиток певних особистісних аспектів життєвих уявлень та піднесення їх до рівня загальнолюдських проблем і цінностей» [24].

Отже, цінності регулюють поведінку людини, пов'язують її з соціальними інструментами, вимогами, ідеалами, інтересами. Вони притаманні кожній окремо взятій людині, і їх вибір залежить від фізичної та моральної досконалості кожної особистості.

У сучасній філософії науковці виділяють такі підходи щодо з'ясування суті дефініції «толерантність»:

Першим підходом є релятивізм, який визнає декілька різних по-своєму способів буття. Американський філософ П. Фейєрбенд є основоположником

релятивізму. Кожен спосіб буття дуже важливий для людини, оскільки допомагає вирішити усі проблеми, з якими вона стикається у цьому світі. Кожен з цих способів має як недоліки, так і переваги.

Другим підходом є раціоналізм. Він розглядає ідею толерантності, яка дає можливість існування на переваги оптимальної у функціональному відношенні поведінки.

Третій підхід представлений ідеєю діалогу. Ідея діалогу розглядається як ефективний спосіб соціальної комунікативної взаємодії, оскільки базується на основі терпимого ставлення до людей, їхніх думок, інтересів і поведінки.

Специфічним щодо визначення поняття толерантності є соціологічний підхід. Соціологічний підхід до поняття «толерантність» передбачає розгляд цього феномена з тієї позиції, що осмислює рівень свідомості й поведінки індивіда, виявляє соціально зумовлені фактори. Соціологи розглядають такі рівні толерантності, як когнітивний, афективний (ціннісний), поведінковий. На когнітивному рівні до уваги беруться позитивні стереотипи та уявлення про поведінку інших людей; ціннісний (афективний) рівень передбачає наявність та прийняття у людей позитивних емоцій, цінностей та установок; поведінковий рівень характеризується особливостями взаємодії, як вербальної, так і невербальної, з іншими людьми.

Соціологи І. Кант, Дж. Локк, Дж. Ст. Міль толерантність розуміють як соціальну норму, яка регулює взаємозв'язки суб'єктів різних культур. Зазначена норма включає терпимість до світогляду іншої людини, її орієнтацій, цінностей, способу життя, моделей поведінки.

О. Канюк та І. Іваничко також зазначають, що «у соціології феномен толерантності може розглядатися як: терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, традицій, почуттів, вірувань; витривалість по відношенню до зовнішніх несприятливих емоційних факторів» [16, с. 59].

До основних суб'єктів формування толерантності представники соціологічного напрямку відносять різні інститути соціалізації. Усі ці джерела соціалізації активно працюють над визначенням основних завдань, які

необхідні для формування толерантності. Вони характеризуються своєю багатозначністю і багатоманітністю, але основними можемо назвати такі, які попереджають конфлікти в суспільстві та створюють усі умови для встановлення у ньому системної стабільності; працюють над створенням такої нормативно-виховної бази, яка сприяла б формуванню у молоді активної моральної позиції; створюють умови для позбавлення протиріч між вимогами міжнародної етичної нормативної бази і реальною діяльністю та включення в систему цінностей гуманістичної етики.

А. Молчанова зазначає, що «поняття «толерантність» розглядається як соціально важливе явище, норма життя у демократичному суспільстві. Це один із головних принципів взаємовідносин між людьми. Толерантність визначається як інтегративна якість особистості, що відображає активну моральну позицію і готовність до конструктивної взаємодії з людьми і групами незалежно від їх національної, соціальної, релігійної, гендерної приналежності, поглядів, світогляду, стилю мислення і типу поведінки; сприяє успішному самоствердженню особистості та її самореалізації у суспільстві» [19, с. 7–8].

Феномен толерантності розглядається також «як утримання від перешкоди діям, які є хибними з моральної точки зору, тобто, слід інших людей приймати такими якими вони є, але при цьому, не забувати про власні погляди та переконання, не нав'язувати їх іншим» [20, с. 145].

О. Савченко визначає толерантність як усвідомлення особою необхідності доброзичливого або стриманого ставлення до відмінностей між людьми у широкому розумінні, уникнення нетерпимості, поцінування різноманітності у природі, культурі, релігії, у людських стосунках». Наголошуючи на визначній ролі педагога у формуванні толерантності, дослідниця зазначає, що толерантний педагог «має уникати крайнощів націоналізму й етноцентризму, а натомість цілеспрямовано формувати у вихованців терпимість, безконфліктність, національну ідентичність і повагу до культур інших народів.

«Як якість особистості, що передбачає терпиме ставлення до людини, враховуючи її погляди, вірування, расову приналежність, результатом якої є взаємна повага, розуміння, злагода, підтримка» розглядає поняття толерантності Н. Бирко [22].

Зарубіжні вчені, які працюють над виясненням змісту дефініції «толерантність», вказують на те, що її зміст залежить від того, яку культуру вибирає суспільство, який у ньому рівень матеріального добробуту. Відповідно, якщо ж суспільство схиляється до секулярно-раціональної культури, то саме тим спільнотам в значній мірі притаманні прояви толерантності і характерні «цінності самовираження». Суспільство, яке сповідує традиційну культуру, характеризується низьким рівнем довіри між людьми, нетерпимістю, до людей, які мають іншу думку, неповагою до етнічного рівноправ'я. Тому для такого суспільства пріоритетним є «цінності виживання».

Щодо психологічного підходу до змісту феномену толерантності, то особистість потрібно розглядати з точки зору особливостей її індивідуального розвитку; особливостей впливу різноманітних чинників навколишнього середовища, які порушують нормальний ритм життя і негативно впливають на психічний стан та здоров'я (військові дії в країні, стихійні лиха, епідемія Covid, нещасні випадки, катастрофи тощо); особливостей адаптаційних ресурсів особистості, які формують її поведінку при виборі стратегій подолання різних непорозумінь та перешкод; наслідків впливу психологічних тригерів, сила яких залежить від індивідуальних особливостей особистості та оточуючого середовища.

Психологічний зміст толерантності включає в себе: стійкість особистості до невизначеностей, які з'являються на життєвому шляху; готовність особистості сприймати, розуміти та оцінювати поведінку інших людей; здатність відмовитися від домінування та насильства; вміння протистояти конфлікту; терпимість до чужих думок; вміння поважати права бути іншим.

Учена О. Дрозд феномен толерантності розглядає «як єдність у різноманітті, як внутрішню суперечність між особистісною автономією та

моральною нормативністю, як важливий складник інтелігентності, як одне із найважливіших вищих почуттів, як терпимість до чужих думок і вірувань, як ціннісне ставлення до людей узагалі (незалежно від їхньої соціальної приналежності), до людей, які є представниками інших соціокультурних груп (етнічних, конфесійних, субкультурних), як психологічну готовність особистості до прояву терпимості до чужих думок, вірувань, почуттів, форм поведінки» [13, с. 88].

Щодо педагогічних підходів у дослідженні феномену толерантності, то сучасна педагогіка звертається до робіт видатних вітчизняних і зарубіжних педагогів К. Вентцеля, Я. Коменського, Я. Корчака, В. Сухомлинського, а також і до педагогіки співробітництва Ш. Амонашвілі, І. Волкова, Є. Льїна, С. Лисенкової та ін.

Енциклопедія освіти вказує, що основою толерантності є «визнання прав інших на життя, смерть, волю і гідність; доброзичливе сприймання у своєму соціальному середовищі представників інших культур, визначення позитивних аспектів різноманітності і уміння цінувати різноманітні прояви людей; здатність бачити спільні, взаємовигідні для різних людей цілі й інтереси і домагатися їх досягнення; визнання взаємозалежності людського існування» [15, с. 1018].

Метою педагогіки толерантності є виховання молоді в дусі терпимості до інших поглядів і звичок, поваги до прав і свобод інших людей, ціннісного ставлення особистості до «інакшості», розвитку здатності до терпіння ненасильницьким способом вирішувати конфлікти тощо.

У педагогіці толерантність розглядається з двох позицій. Педагог повинен толерантно ставитися до неприємних, надто емоційних учнів (студентів). Він повинен сумлінно працювати над виробленням методики підготовки, яка передбачатиме терпиме (толерантне) ставлення до таких учнів (студентів). Суть іншої позиції у тому, що педагогічна проблематика толерантності включає в себе виховання навичок толерантності, терпимості у самих студентів по відношенню до педагогів та «інакших» людей.

Педагог має уникати напружень та непорозумінь як між студентами, так і між педагогам і студентами; працювати над подоланням шкідливих наслідків міжособистісних непорозумінь.

У педагогічній взаємодії обов'язково має враховуватися і той факт, що толерантна поведінка забезпечує тісну взаємодію двох сторін, які готові до взаєморозуміння, поступливості, компромісу, обмеження своїх кордонів міцними вимогами, які засновані на визнанні взаємних інтересів усіх конфліктуючих сторін тощо.

Відомий український педагог І. Бех стверджує наступне: «коли до учнів ставляться у більшості випадків без справжнього інтересу і поваги, у них не виникає ніяких підстав для прийняття самих себе серйозно, що з рештою впливає на інфантилізацію підростаючих поколінь» [12, с. 63].

О. Дрозд у своєму науковому доробку зазначає, що І. Бех виділяє «чотири фундаментальні особистісні цінності-домінанти, які мають скеровувати побудову майбутньої теорії духовного розвитку людини. До них він уналежнив духовну свободу, культуру гідності, моральну раціональність та альтруїзм» [13, с. 87]. До цих цінностей учені додають також асертивність як впевненість в собі, своїх вчинках, вияв терпимої позиції особистості.

Учені також виділяють різні функції толерантності. Серед них вони виокремлюють такі основні:

- функцію стійкості;
- мотиваційну функцію толерантності, яка характеризується здатністю забезпечувати формування самосвідомості і, відповідно, самовиховання, передбачає для особистості терпиме ставлення до людей, які мають інше бачення на ті чи інші проблеми й шляхи їх вирішення;
- адаптаційну функцію толерантності, яка передбачає обов'язкове врахування вольових зусиль, як от саморегуляція, витримка, сила волі, і спрямовує особистість на вироблення в процесі життєдіяльності власного ставлення до всього і до всіх;

– оціночно-прогностичну функцію, яка забезпечує можливість розширення контактів, діяльності, яка може відрізнитися як своїми інтересами, так і мотивами, конструктивної взаємодії з оточуючими людьми; побудови відносини з навколишнім світом через вплив ціннісних орієнтацій;

– інтегруючу функцію толерантності, яка основним своїм завданням вважає спрямованість на протидію як зовнішнім, так і внутрішнім труднощам; задля забезпечення стабільності у взаємодії стимулювання морального розвитку та самовизначення особистості [3; 4].

Варто також виокремити рівні існування толерантності. Серед них можна назвати:

– цивілізаційний рівень, який передбачає терпиме, неупереджене ставлення до різних цивілізацій та культур;

– міжнародний рівень існування толерантності позиціонує тісну співпрацю та мирне співіснування усіх держав;

– соціальний рівень забезпечує наявність партнерських відносин між спільнотами;

– етнічний рівень базується на терпимому ставленні до інших звичаїв, поведінки, іншого способу життя;

– індивідуальний рівень побудований на врахуванні і забезпеченні толерантності іншим людям.

Існує також протилежне феномену толерантності поняття – інтолерантність, тобто нетерпимість, зверхність над іншими людьми, які ґрунтується на переконанні, що система поглядів та образ життя людини є вищим за інших. Така нетерпимість по відношенню до інших людей, які чимось відрізняються, може передбачати негативні, антисоціальні дії.

Формування толерантності є складним і тривалим процесом, який проходить ряд стадій. Кожна із цих стадій розкриває індивідуальний потенціал кожної людини, виховує силу волі, впливає на регуляцію поведінки тощо. Толерантність – це моральна якість особистості, яка передбачає активну

позицію особистості, розвиток прав та свобод людини, дотримання особистістю загальних норм та правил суспільства.

Через рівень вихованості та терпимість людини простежуються різні форми та способи прояву толерантності, на основі яких формується толерантна поведінка. Саме толерантна поведінка передбачає поважне ставлення, відношення до «інакших» людей, які відрізняються своїми інтересами, поглядами, поведінкою, без принижень їхньої гідності, зі збереженням принципу свободи. Основним компонентом толерантної поведінки є толерантне ставлення особистості до дійсності.

Толерантне ставлення є власним усвідомленням значення розуміння та дотримання прав кожної людини, адекватною особистісною стратегією по відношенню до «інакших» людей. Це наявність потреби у спілкуванні, взаємодії з оточуючими, прагнення до розуміння інших і сприйняття їх як соціальної цінності, бажання використовувати принципи толерантності при комунікації в суспільстві. Толерантна поведінка є просоціальною, оскільки забезпечує готовність людини діяти в інтересах інших, приносити їм користь, не очікуючи при тому певної винагороди. Вона передбачає орієнтованість на благо соціальних груп. основними мотивами про соціальної поведінки є моральний обов'язок кожної людини, співчуття, милосердя, альтруїзм, благодійна моральна установка, яка проявляється у розумінні необхідності підтримки та допомоги іншим людям, державі.

З огляду на це існує також тісний взаємозв'язок між поняттями «толерантна поведінка» та «соціальна поведінка». Соціальна поведінка спрямована на розвиток, підтримку суспільства та особистості Толерантна поведінка стимулює просоціальну поведінку людини, певним чином спрямовує на розуміння та надання певної допомоги іншим людям.

Отже, поняття «толерантність», «толерантна поведінка», «соціальна поведінка», «толерантне ставлення» тісно взаємопов'язані між собою і залежать один від одного.

Проаналізувавши різні підходи трактування поняття «толерантність», бачимо, що у більшості випадків у наукових дослідженнях цей феномен сьогодні розглядається як інтегративна та багатовимірна характеристика особистості, особистісна якість, компонент ціннісної системи, фактор особистісного становлення, принцип людських взаємовідносин, соціальна цінність, що не зводиться тільки до терпимості.

Толерантність – це визнання прав іншої особистості, відкритість до міжкультурного спілкування, повага до ідентичності іншого, ознака впевненості в собі й свідомості надійності своїх власних позицій, здатність особистості протистояти різним ризикам, готовність до взаємодії з іншими на основі взаєморозуміння, збереження принципу свободи кожної людини. Толерантність може існувати тільки в тих випадках, коли людина намагається подивитися на ситуацію очима іншої людини.

1.2. Формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі

Надзвичайно важливою сьогодні етапі є формування толерантності здобувачів вищої освіти. Саме студентський вік є найкращим етапом для формування їхньої толерантності, визначення їхньої позиції у сфері людських відносин. Саме в цей період людина знаходить шляхи і способи соціально прийнятної адаптації в дорослому світі.

На формування толерантності здобувачів вищої освіти чинять вплив різні чинники. Серед них варто виділити:

- освітнє середовище;
- зміст навчальних дисциплін;
- педагогічна майстерність науково-педагогічних працівників;
- студентство різних курсів;
- взаємодія з викладачами, взаємодія в полі культурній групі;

- умови освітнього середовища та місця проживання студента;
- культурні традиції, яких дотримуються в суспільстві;
- культура, мас-медіа, мистецтво, література;
- індивідуальні особливості особистості, її погляди на життя, способи взаємодії з «інакшими» людьми тощо.

Підтвердженням цієї думки є науковий доробок вітчизняних дослідників Н. Чабаненко, Л. Несмашної, С. Сабрі, які в контексті означеної проблеми зазначають, «для формування толерантності студента необхідно враховувати психологічні особливості студентського віку, мікроклімат в навчальному закладі, особливості студентського колективу в цілому і окремих груп: особливості особистостей, які утворюють групи, авторитетних студентів, лідерів, взаємини між навчальними групами і всередині них, переважаючи в групі мотиви, настрої, інтереси, норми поведінки, ставлення до професії, оволодіння нею, наявність «культу навчання»» [29, с. 471].

Основним джерелом соціалізації молоді є академічне середовище закладу вищої освіти. Навчання у закладі вищої освіти дає змогу студентові розкрити свій духовний потенціал, сформувати індивідуальне бачення власної життєвої позиції, збагатити свій внутрішній світ, виробити модель поведінки по відношенню до інших людей, які відрізняються своїми інтересами, переконаннями та точкою зору. Тобто у закладі освіти студент набуває норм і правил поведінки, у нього формується певна система загальнолюдських цінностей, спрямованих на терпиме, неупереджене ставлення до «інакших» поглядів та думок, співпереживання та милосердя по відношенню до інших людей, народів. Таким чином у студентів, відповідно, формуються толерантна свідомість та толерантна поведінка, основною складовою яких є толерантне ставлення особистості студента до дійсності.

Толерантна взаємодія в академічному середовищі має забезпечувати психологічний комфорт в студентському та педагогічному колективах; співпереживання і терпимув готовність до прийняття іншої точки зору, поведінки; душевну рівновагу та доброзичливість відносин з оточуючим

людьми; позитивне ставлення та взаєморозуміння національних особливостей інших країн; зниження рівня недоброзичливості та агресивності по відношенню до інших цінностей і культур тощо.

На основі моделі толерантного студента виділяються основні критерії, які використовують педагоги у своїй професійній діяльності з метою формування толерантності. Серед них вони зазначають:

1. Поведінковий, який передбачає наявність високого рівня толерантності та моральних цінностей; вміння налагоджувати комунікативну взаємодію, нести відповідальність за свої дії, вміло взаємодіяти в колективі, володіти принциповістю і цілеспрямованістю; готовність співпереживати, надавати допомогу та підтримку іншим людям.

2. Психологічний критерій забезпечує комунікативну взаємодію особистості; набуття як соціальних, так і особистісних особливостей; здатність вирішувати труднощі, протиріччя та конфлікти, які виникають під час взаємодії з іншими людьми, погляди та поведінка яких відрізняється.

3. Педагогічний критерій своїм основним завданням ставить налагодження необхідних для толерантної культурної взаємодії соціально-педагогічних умов, умов толерантного безпечного освітньо-виховного простору; створення усіх необхідних умов для розвитку особистісних характеристик, етнічних проявів студентів; застосування особистісно орієнтованого підходу у навчанні, який передбачає розкриття індивідуальної унікальності здобувачів вищої освіти [29].

З метою формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі закладу вищої освіти потрібно проводити необхідну роботу у різних напрямках. Серед них виділимо такі основні:

1. Оскільки у навчально-виховному процесі у закладі вищої освіти у студентів формується ціла система загальнолюдських цінностей, для підвищення ефективності цього процесу увесь комплекс цінностей важливо поєднувати з національними та етнопсихічними цінностями. Це дасть можливість виділити один із структурних елементів вищої освіти, який

спрямований на формування цінностей особистості, зокрема на її моральний саморозвиток і виховання в дусі толерантності.

2. Важливим у формуванні толерантності здобувачів освіти є акцентування основної уваги на формуванні громадянського (патріотичного) виховання через вивчення зразків літератури, культури та мистецтва відомих особистостей; через вивчення історії та різних культурних традицій інших народів.

3. Також важливим у формуванні толерантності здобувачів освіти в академічному середовищі є поєднання у змісті освіти закладу соціально-значущих та індивідуально-особистісних компонентів, методів, прийомів і форм навчання; безпечності, толерантності, відкритості та доступності освіти, різноманітних нових особистісно орієнтованих технологій та активних методів навчання для самостійної роботи студентської молоді; принципів доброчесності та толерантності, позитивного психологічного клімату в академічному середовищі [29, с. 472].

Педагог повинен працювати над вихованням толерантності у студентів. Для цього він повинен знати та використовувати у своїй діяльності поняття, які стосуються проблеми формування толерантності; постійно підвищувати свій професійний рівень; працювати над подоланням різних протиріч та непорозумінь, які виникають у процесі міжособистісного спілкування як з педагогами, так і студентами; в освітньому процесі застосовувати різні технології та активні методи навчання, які сприяють формуванню толерантності у здобувачів вищої освіти.

Сьогодні глобалізація набирає широких обертів. Тому нова система розвитку суспільства має бути спрямована на знання про полікультурне середовище, вміння адаптуватися до полікультурного простору, формування навичок толерантної поведінки у такому суспільстві тощо.

Для забезпечення формування толерантності здобувачів вищої освіти у полікультурному середовищі закладу освіти потрібно виконати ряд невідкладних завдань:

1. Позиціонувати та пропагувати толерантне (терпиме) відношення до представників різних національностей, меншин, їхніх «інакших» інтересів, думок та поведінки.

2. Прищеплювати студентській молоді почуття розуміння, поваги, співчуття та підтримки до людей інших національностей, які проживають у нашій країні загалом та регіоні зокрема; допомагати знаходити взаєморозуміння з представникам інших культурних традицій.

3. Забезпечити студентській молоді можливість ознайомлення з різними світовими культурами і цивілізаціями, їхніми цінностями, звичаями та традиціями.

4. Працювати над формуванням інтернаціоналізму, інтернаціоналізацією освіти; орієнтувати на цінності громадянського суспільства та формувати власну систему цінностей; усвідомлювати недопустимість дискримінації людей за різними ознаками, неупередженого ставлення до людей, думки і поведінка яких відрізняється від власної.

5. Виховувати студентську молодь в дусі терпимого, неупередженого ставлення, довірливих стосунків до расової та релігійної приналежності, етнонаціональних особливостей усіх народів, допомагати адаптуватися до поліетнічного середовища.

6. Формувати у студентської молоді непримиримість до різних проявів та елементів шовінізму, расовості та націоналізму.

«Для успішного вирішення зазначених завдань потрібно звертати серйозну увагу на середовище освітньої установи, щоб вона стала місцем можливої культурної дискусії; дозволила студентам пережити особистісні відмінності, навчитися вирішувати проблеми й конфлікти міжкультурної взаємодії шляхом діалогу, співробітництва й компромісів, сформувати систему цінностей, пов'язаних з реальністю моделі миру; дати уявлення про сенс існування людини, найважливіші життєві проблем людини і людства в цілому; сформувати особистісні якості, необхідні в процесі інтеграції в іншу культуру; навички толерантної поведінки в полікультурному суспільстві» [3; 4].

Слід зазначити, що перебування студентів в полікультурному середовищі в певній мірі:

- виховує студентську молодь;
- змушує задуматися над власною поведінкою;
- виробити чітку стратегію і алгоритм власних дій та вчинків;
- дає можливість ретельно продумати шляхи вирішення міжнаціональних конфліктів, труднощів, які виникають на життєвому шляху;
- налагодити міжособистісну комунікацію з представникам різних спільнот;
- сприяє успішній адаптації до академічного середовища та мінливих змін житті;
- сприяє формуванню цілісної системи ціннісних орієнтацій та ціннісного ставлення до себе і усього світу тощо.

Для вирішення цих та інших завдань значна увага покладається на особистість педагога, який повинен:

- бути прикладом, толерантно ставитися до усіх людей;
- толерантно регулювати освітньо-виховний процес;
- бути терпимим до різних цінностей і традицій;
- консультувати молодь з будь-яких питань щодо організації та здійснення процесу навчання;
- виховувати у студентської молоді вміння толерантно ставитися до людей з іншими поглядами та поведінкою;
- враховувати особистісні, індивідуальні психологічні характеристики кожного студента;
- враховувати творчий потенціал студентської молоді, її можливості;
- сприяти формуванню відкритого безпечного толерантного освітнього простору закладу освіти;
- усувати різні прояви непорозумінь та конфліктних ситуацій;
- мотивувати студентську молодь до саморозвитку та самовдосконалення;

- підвищувати свій професійний рівень;
- протидіяти конфліктам та загостренню різних ситуацій;
- набувати навичок толерантності;
- проявляти терпимість до будь-яких «інакших» думок, інтересів, дій тощо;
- використовувати у своїй діяльності різні технології, методи та прийоми, які сприяють формуванню толерантності студентської молоді.

Так толерантність повинна стати однією із суттєвих рис педагога, яка характеризує його професійну гідність, майстерність та може сприяти подальшому розвитку самого педагога та його вихованців, оскільки педагогічне спілкування завжди було й залишається творчістю, а вирішення конфліктів – одним з його найбільш складних і важливих елементів.

В наш час «без взаємної терпимості ті цивілізації, культури, нації, соціальні групи, окремі люди, що стикаються між собою можуть просто винищити один одного. Терпимість нині більшою мірою, ніж коли б то не було в історії, – не просто абстрактний філософський ідеал, а зовсім практична умова виживання».

«Як якість особистості толерантність відображає чинники виховання, досвід спілкування, культуру, цінності, потреби, інтереси, індивідуальнопсихологічні риси, особливості мислення. Високий рівень толерантності є свідченням здатності особистості до рефлексії та самоконтролю. Саме тому сучасне виховання має орієнтуватися на образ вільної, самостійної, відповідальної, критичної, й водночас толерантної та лояльної особистості, відкритої для змін і для творчості» [13, 85–89].

Слід зазначити, що толерантність є важливою умовою знаходження компромісів у міжособистісних та міжгрупових взаємодіях. Але толерантність не повинна зводитися до індиферентності, конформізму, утиску власних інтересів, а допускає, з одного боку, стійкість, як здатність людини реалізувати свої особистісні позиції, а з іншої — гнучкість, як здатність з повагою ставитися до позицій і цінностей інших людей. Ці можливості можуть бути

реалізовані як в процесі освітньої, так і поза навчальної сфери діяльності студентів. Саме в академічному середовищі у студентів можуть сформуватися гуманістичні цінності та реальна готовність до толерантної поведінки.

Таким чином, академічне середовище має потужний виховний потенціал і здійснює значний моральний вплив на студентську молодь. Заклад освіти є тим інститутом соціалізації, в якому відбувається системний вплив на саморозвиток та самосвідомість молоді; формується толерантність, толерантна поведінка та толерантне ставлення до усіх учасників освітнього процесу, а також і до людей іншої соціальної приналежності та інших поглядів.

З метою формування толерантності здобувачів вищої освіти в академічному середовищі необхідними є певні заходи та дії: налагодження толерантної культури між усіма учасниками освітнього процесу, налагодження системи довірливих терпимих стосунків між студентами і викладачами, створення безпечного освітнього середовища, середовища інтелектуальної рівності, становлення рівня толерантної самосвідомості, прагнення до вільного саморозвитку та збереження своєї індивідуальності, розробка нових технологій навчання, підвищення професійної культури науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти, створення позитивного психологічного мікроклімату в колективі.

Зазначене вище можна зреалізувати за допомогою застосування як в освітньому процесі, так і позанавчальній роботі здобувачів освіти, різноманітних форм занять: ділових ігор, семінарів, конференцій, диспутів, виховних бесід, тренінгів тощо.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1. Результати дослідження проблеми формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі

Проблема формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі потребує уточнення її окремих складових та чинників. У зв'язку з цим було проведене діагностичне опитування викладачів та студентів закладів вищої освіти, що мало за мету з'ясувати, які труднощі відчувають учасники освітнього процесу в академічному середовищі.

Діагностичним інструментарієм було обрано метод анкетування, оскільки він дозволяє швидко та ефективно отримати необхідну інформацію у стислі терміни. Участь у пілотажному дослідженні взяли 25 науково-педагогічних працівників та 52 студенти різних закладів вищої освіти. Анкети заповнювалися у електронному вигляді за допомогою Google форми та містили 5 актуальних запитань для науково-педагогічних працівників та 7 запитань для студентів 1-4 курсів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Зразки цих двох анкет розміщені, відповідно, у додатках А та Б.

Опитування науково педагогічних працівників засвідчило, що 88% опитаних респондентів розуміють сутність поняття «толерантність студентської молоді»; 12% опитуваних зазначили, що відчувають труднощі щодо дефініції означеного поняття (рис. 2.1).

Отже, значна частина науково-педагогічних працівників ознайомена з феноменом толерантності студентської молоді в академічному середовищі.

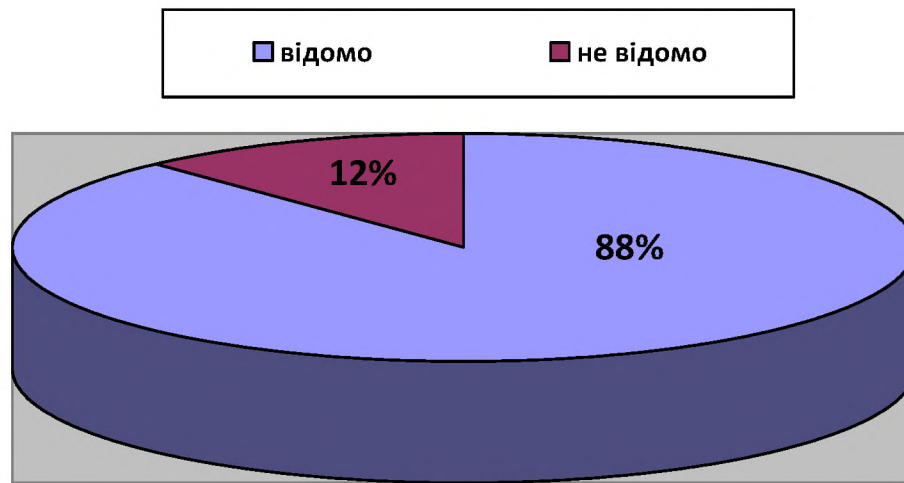

Рис. 2.1. Розподіл відповідей науково-педагогічних працівників щодо розуміння сутності поняття «толерантність студентської молоді» (%)

У наступному запитанні нашої анкети викладачам закладів вищої освіти потрібно було з'ясувати важливість проблеми формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі (рис. 2.2).

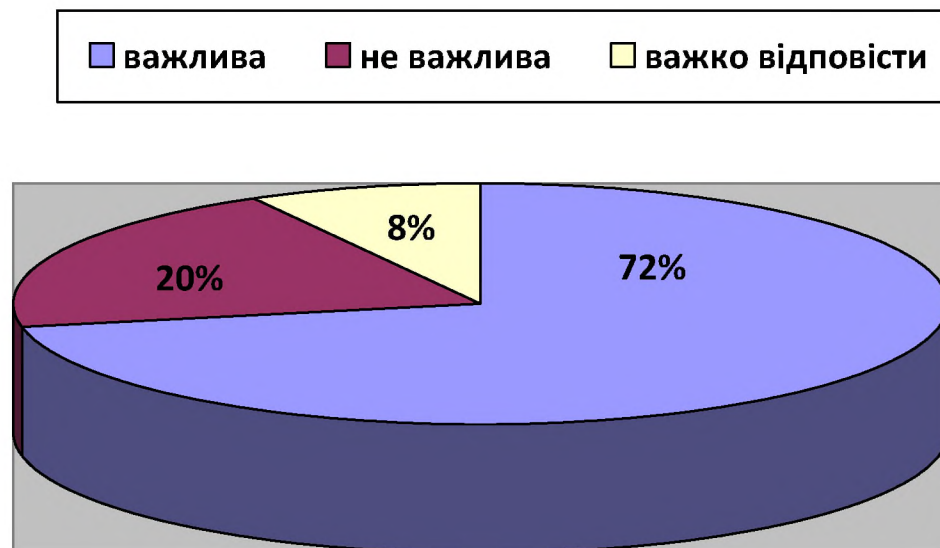

Рис. 2.2. Розподіл відповідей науково-педагогічних працівників щодо важливості проблеми формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі (%)

Результати опитування показують, що майже 72% респондентів наголосили на важливості такої проблеми; 20% опитаних заперечили; 8% викладачів не змогли надати однозначну відповідь. Отже, значна частина науково-педагогічних працівників наголошують на важливості такої проблеми, що в черговий раз підтверджує її актуальність для теорії та практики сучасної педагогічної освіти.

Важливо було також дізнатися, чи задовольняє науково-педагогічних працівників рівень толерантності у студентських групах, де здійснюється викладання дисциплін (рис. 2.3).

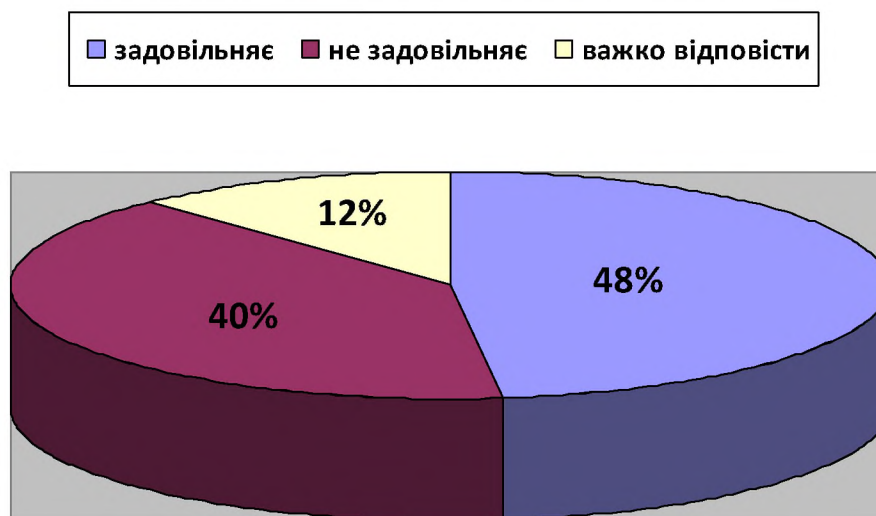

Рис. 2.3. Розподіл відповідей науково-педагогічних працівників щодо задоволеності рівнем толерантності студентської молоді в академічному середовищі (%)

Варто зазначити, що лише 48% респондентів виявилися задоволені сформованим рівнем толерантності здобувачів вищої освіти; 40% опитаних наголосили на незадоволеності наявним рівнем; 12% викладачам було важко відповісти на поставлене запитання. Отже, лише $\frac{1}{2}$ науково-педагогічних працівників задоволені рівнем сформованої толерантності у студентських академічних групах, де здійснюється викладання їх дисциплін.

Мотивація викладача має важливе значення у процесі формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі. Не зважаючи на важливості такої проблеми, лише 1/3 науково-педагогічних працівників спрямовують свої зусилля на формуванні такої толерантності; 44% респондентів – не спрямовують; 20% опитаних вказали, що їм важко відповісти на це питання (рис. 2.4).

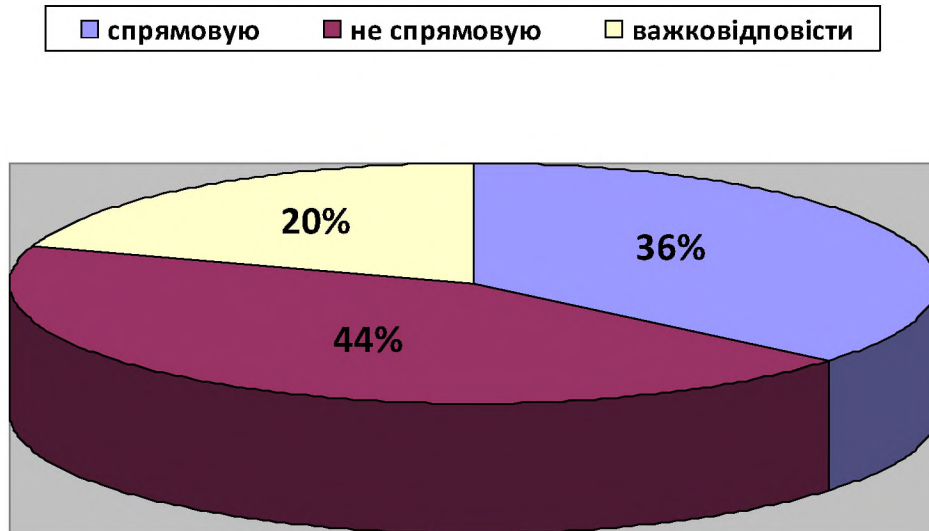

Рис. 2.4. Розподіл відповідей науково-педагогічних працівників щодо спрямування своїх зусиль на формування толерантності у студентів(%)

Наступне запитання анкети виявило, що науково-педагогічні працівники певною мірою відчують брак необхідних професійних знань, умінь та навичок щодо сприяння формуванню толерантності студентської молоді в академічному середовищі (рис. 2.5).

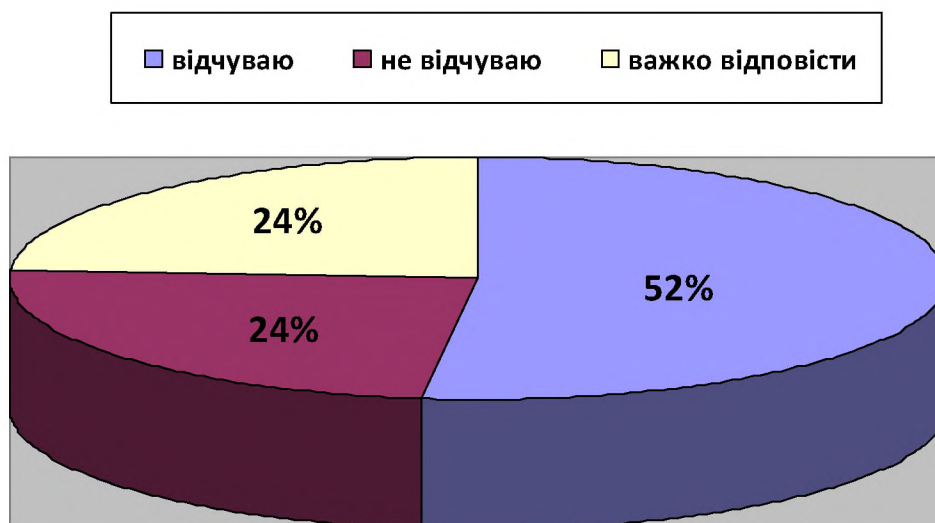

Рис. 2.5. Розподіл відповідей науково-педагогічних працівників щодо браку необхідних професійних знань, умінь та навичок (%)

Результати нашого опитування засвідчили, що 52% опитаних викладачів відчують брак таких знань, умінь та навичок; 24% респондентів заперечують; 24% опитаних респондентів зазначили, що їм важко відповісти. Отже, майже $\frac{1}{2}$ науково-педагогічних працівників відчують брак таких знань.

Пілотажне дослідження студентів 1-4 курсів дозволило з'ясувати, які труднощі відчують бакалаври у процесі формування їх толерантності в академічному середовищі. Результати опитування дозволили нам в подальшому розробити модель формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі

Результати опитування студентів також засвідчили, що 74% респондентів розуміють сутність поняття «толерантність студентської молоді»; 18% опитаних здобувачів освіти не розуміє; 8% опитаних зазначили, що їм важко відповісти на це запитання (рис. 2.6).

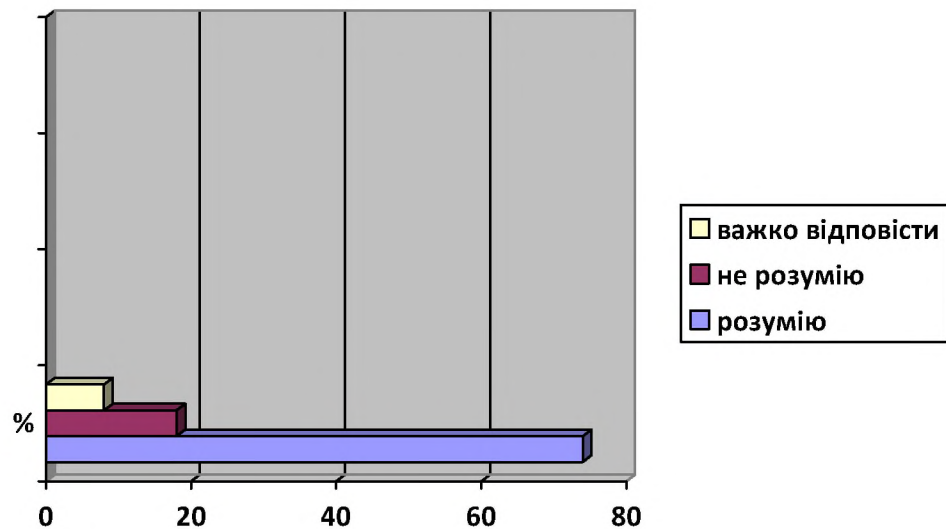

Рис. 2.6. Розподіл відповідей студентів щодо розуміння сутності поняття «толерантність студентської молоді» (%)

Важливо було дізнатися, чи актуальною для здобувачів вищої освіти є проблема формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі.

Так, значна частина респондентів (64%) наголосила на такій важливості, 26% опитаних заперечують; 10% студентів не змогли надати однозначної відповіді на це запитання (рис. 2.7).

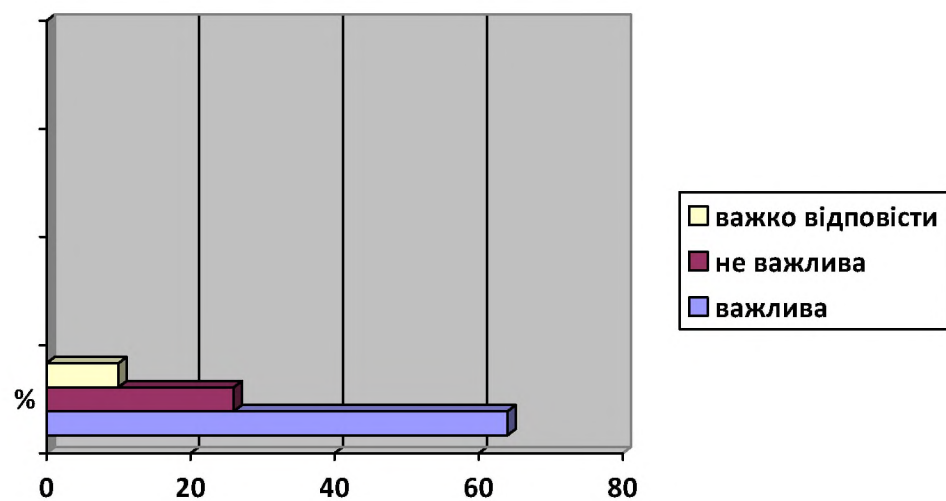

Рис. 2.7. Розподіл відповідей здобувачів вищої освіти щодо важливості формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі (%)

Цікаво було дізнатися чи відчувають студенти толерантне ставлення до себе у закладі вищої освіти. Відповіді розподілилися цікавим чином. Так, лише 1/2 студентів (54 %) відчувають толерантне ставлення до себе; 4% не відчувають; 42% опитаних не змогли надати однозначної відповіді (рис. 2.8).

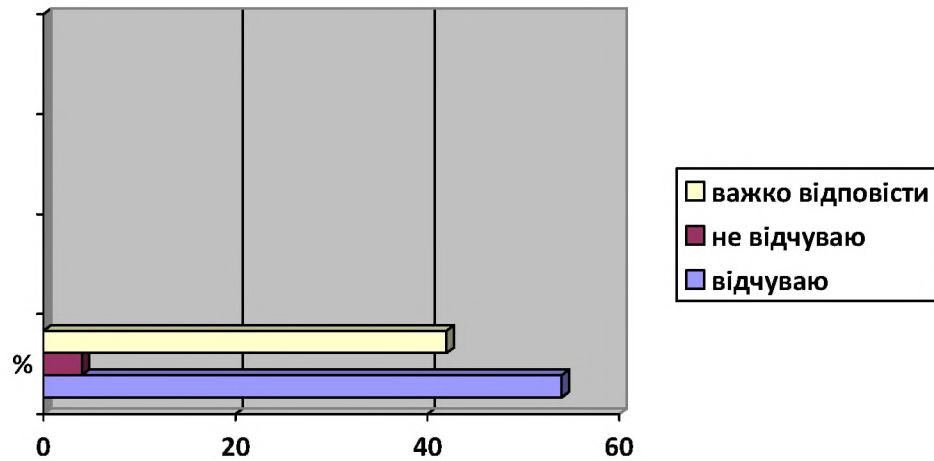

Рис. 2.8. Розподіл відповідей студентів щодо толерантного ставлення до себе у закладі вищої освіти (%)

У ході проведення опитування нас також цікавило, чи намагаються студенти у закладах вищої освіти поводити себе толерантно. Результати опитування засвідчили, що майже 67% респондентів намагається поводити себе відповідно; 8% опитаних не намагається; 25% – важко відповісти.

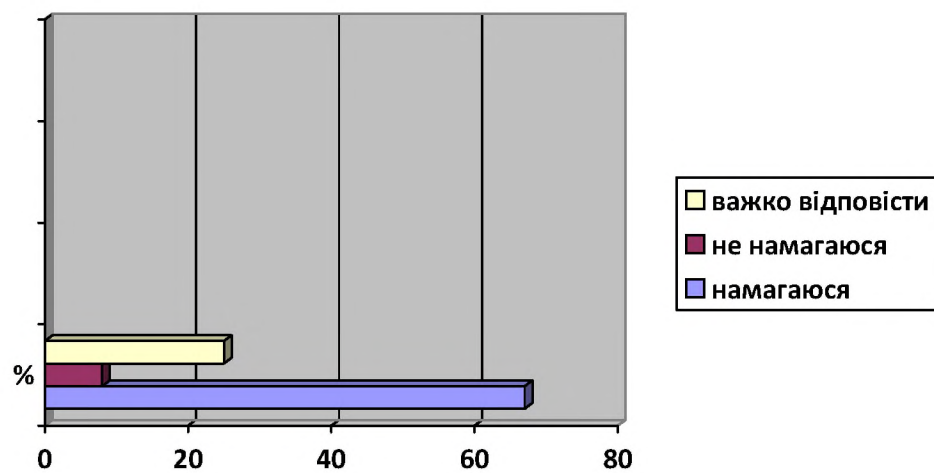

Рис. 2.8. Розподіл відповідей студентів щодо толерантного поведіння у закладі вищої освіти (%)

Варто також зазначити, що значній частині студентів бракує знань, умінь та навичок толерантного ставлення у закладі освіти (рис. 2.9).

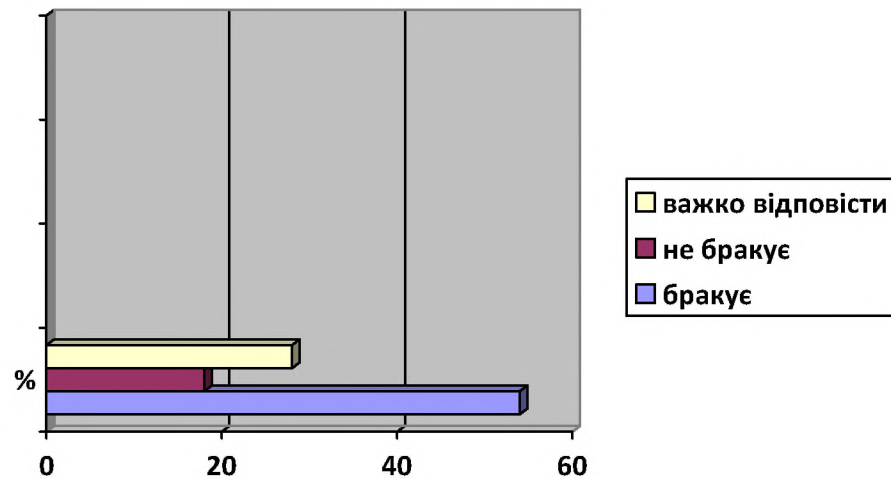

Рис. 2.9. Розподіл відповідей студентів щодо браку необхідних знань (%)

Так, 54% опитаних зазначили про такий брак; 18% респондентів заперечили; 28% – важко відповісти.

У ході опитування важливо було дізнатися, чиєї допомоги найбільше потребують студенти в процесі формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі (рис. 2.10).

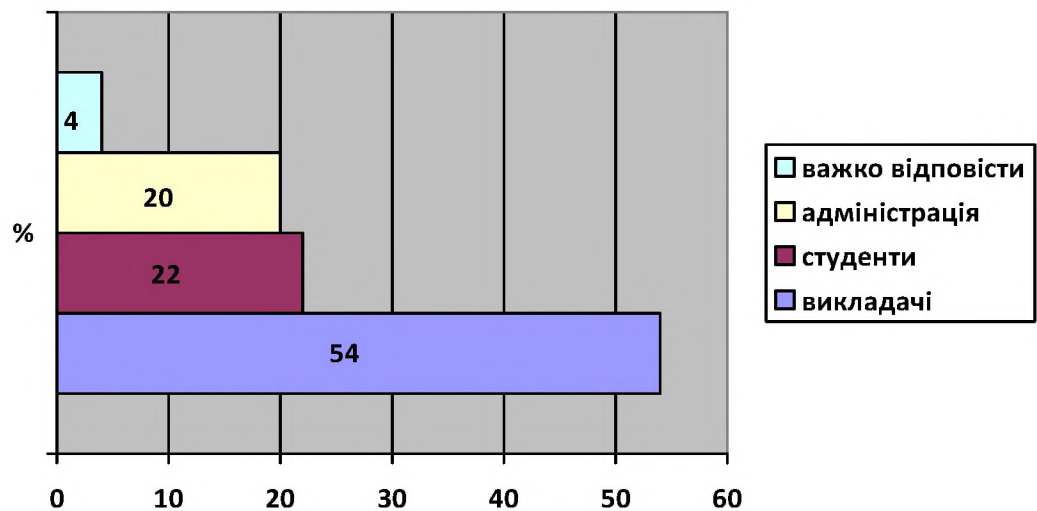

Рис. 2.10. Розподіл відповідей студентів щодо потреби у допомозі (%)

Відповіді респондентів розподілилися наступним чином: найбільше допомоги здобувачі вищої освіти потребують від викладачів (54%); менше від одногрупників (23%) та адміністрації навчального закладу (20%).

Таким чином, емпіричне дослідження проблеми формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі дозволило виокремити основні її складові, закласти підґрунтя для розробки моделі та підтвердило актуальність наукового пошуку.

Результати опитування науково-педагогічних працівників свідчать про те, що майже 72% респондентів наголосили на важливості такої проблеми. Водночас, лише 1/3 науково-педагогічних працівників спрямовують свої зусилля на формуванні такої толерантності через брак необхідних знань, умінь та навичок.

Анкетування студентів дозволило з'ясувати, що лише 1/2 студентів закладів вищої освіти відчують толерантне ставлення до себе та потребують допомоги і підтримки викладачів.

Отримані результати пілотажного дослідження покладені в основу розробленої нами моделі формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі.

2.2. Модель формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі

Впровадження в освітній процес закладів вищої освіти моделі формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі є важливою проблемою у теорії і практиці сучасної педагогічної науки. Сучасні українські науковці пропонують авторські моделі формування толерантності у закладах вищої освіти, зокрема: В. Делянченко, Ю. Гордієнко, Н. Чабаненко, М. Якібчук, та ін.

Результати аналізу теоретичних напрацювань та емпіричного дослідження з окресленої проблеми дали можливість спроектувати модель формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі закладу вищої освіти (рис. 2.11).

Мета моделі – формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі, що є одним із важливих компонентів їх професійної підготовки.

До основних завдань моделі віднесли:

- ознайомлення студентів з теоретико-методологічними засадами феномену толерантності у закладах вищої освіти;
- формування відповідних теоретичних знань та уявлень про особливості формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі;
- формування компетенції з діагностики, самодіагностики рівня толерантності, командної та тренінгової роботи, застосування яких сприяє формуванню толерантності студентської молоді в академічному середовищі.

При проектуванні моделі формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі були використані такі ґрунтовні методологічні підходи як особистісний та діяльнісний.

Сутність особистісного підходу полягає у відведенні будь якої діяльності, зокрема, педагогічної її суб'єктивному осмисленню та усвідомленню. Його базовим підґрунтям виступають гуманістичні теорії, що трактують розвиток особистості через призму її суб'єктивної діяльності.

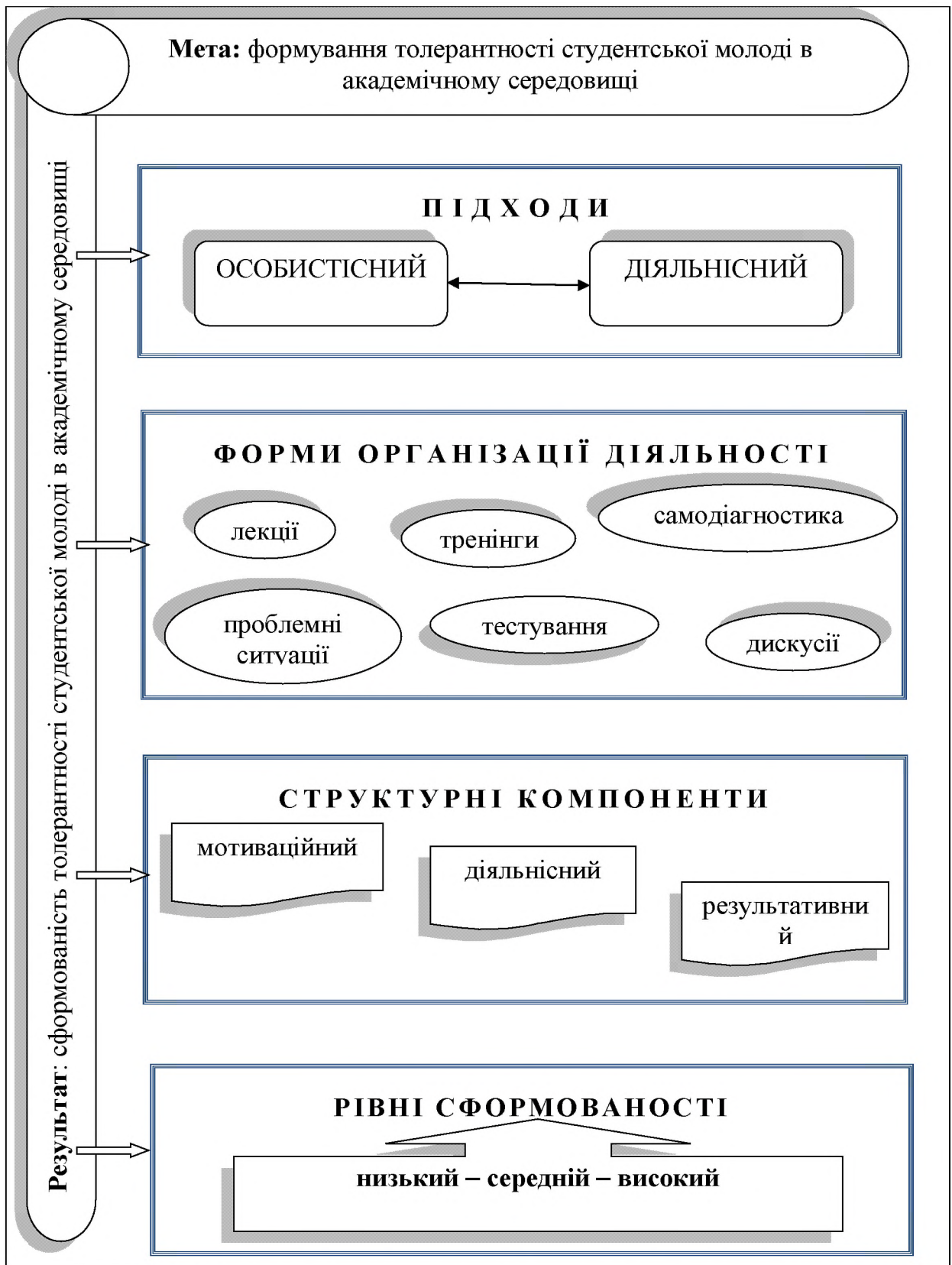

Рис. 2.11. Модель формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі

Особистісно-діяльнісна активність людини відіграє визначальну роль в процесі її самовизначення та самореалізації. Пріоритетом виступають особистісні цінності та завдання студента, його внутрішній потенціал, мотивація та готовність до формування толерантності. У такому випадку, організація навчального процесу має відбуватися відповідно до індивідуальних потреб, здібностей та інтересів кожного студента.

Це призводить до активізації механізмів самовизначення та самореалізації. Як результат, сформована особистість визнає право кожного на свободу вибору, має високий рівень толерантності до оточуючого соціального середовища, та відповідно вимагає толерантного ставлення до себе, а також усіх учасників освітнього процесу. Сприйняття студентом толерантності як визначальної цінності забезпечує безконфліктне спілкування не лише з науково-педагогічними працівниками, а й з одногрупниками в цілому.

Сутність діяльнісного підходу полягає у розумінні важливості процесу набуття знань, умінь та навичок з формування толерантності у закладах вищої освіти. Він ґрунтується на теорії діяльності, що розглядає різноманітні способи діяльності як основні компоненти набуття толерантного відношення студентами у колективі. Цьому активно сприяє комунікативна, інтеракційна, креативна, пошукова та ігрова діяльності.

У такому випадку, організація навчального процесу має включати різноманітні форми організації діяльності, основною метою яких є формування в майбутніх фахівців толерантності в академічному середовищі. Методи та техніки формування толерантності дозволяють не лише створити безконфліктне освітнє середовище, а й дозволяють опанувати технологіями толерантної спілкування та взаємодіє, що є досить важливим для подальшої професійної діяльності.

Таким чином, застосування особистісного та діяльнісного підходу у закладах вищої освіти сприяє формуванню толерантності студентської молоді в академічному середовищі.

Найбільш ефективними формами організації діяльності, що сприяють формуванню толерантності студентської молоді в академічному середовищі визначено: лекції, тренінги, дискусії, проблемні ситуації, тестування та самодіагностика.

В процесі ознайомлювальної лекції студенти отримують теоретичну інформацію з питань безконфліктного спілкування та взаємодіє. Вивчають стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях та шляхи їх вирішення. Характеризується роль толерантності в процесі навчальної діяльності, тощо.

Тренінги дозволяють відпрацювати отримані теоретичні знання в процесі формування ефективної поведінки. Таке спілкування у неформальній обстановці сприяє створенню довірчої атмосфери, що дозволяє розкрити внутрішні мотиви та цінності кожного студента, зрозуміти переконання та бачення. Тренінг дозволяє налагодити тісний соціальний взаємозв'язок у студентській групі, що у свою чергу сприяє підвищенню рівня толерантності.

Дискусії дозволяють сформувати у студентів алгоритми колективного обговорення на засадах поваги та терпимості до інакшої думки опонента. В процесі дискусії набуваються навички безконфліктного спілкування та толерантного ставлення до протилежної точки зору.

Проблемні ситуації дозволяють студентам набути навички толерантного ставлення та емпатії до кожного учасника освітнього процесу, що пропонує власний шлях вирішення поставленої проблеми. Спільний пошук оптимальних шляхів вирішення завдання, колективне обговорення різноманітних стратегій поведінки сприяє формуванню толерантності студентів у закладах освіти.

Тестові методики дозволяють виявити мотиваційний потенціал та рівень сформованості толерантності у студентів у закладах вищої освіти. Найбільш актуальними є: Методика визначення індивідуального рівня толерантності (С. Баднера), Тест-опитувальник якісних показників толерантності (О. Бабчук), Методика діагностики загальної комунікативної толерантності (В. Бойко), Тест-опитувальник емпатії (О. Саннікова), та ін.

Самодіагностика дозволяє студентам виявити рівень внутрішньої мотивації та готовність до спілкування та соціальної взаємодії на засадах толерантності та емпатії. Дозволяє застосовувати методи та технології формування толерантності у академічному середовищі, в рахуваючи індивідуальні потреби, можливості та очікування кожного учасника освітнього процесу на засадах індивідуально-особистісного підходу.

Визначаючи структуру формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі, виділено три основних її компоненти: мотиваційний, діяльнісний, результативний (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Структурні компоненти толерантності студентської молоді в академічному середовищі

Мотиваційний компонент толерантності студентської молоді в академічному середовищі характеризує наявність відповідної мотивації до набуття необхідних знань, умінь та навичок безконфліктного спілкування та соціальної взаємодії. Сучасні дослідники вважають, що саме мотиваційна складова є важливим елементом формування високого рівня толерантності учасниками освітнього процесу. Регулювання майбутніми фахівцями власної пізнавальної діяльності та усвідомлена поставка особистісних цілей та завдань є успішною умовою толерантного відношення у соціумі.

Діяльнісний компонент толерантності студентської молоді в академічному середовищі характеризує наявність у майбутніх фахівців відповідних наявність конструктивних, аналітичних, виконавчих умінь і навичок толерантного спілкування та соціальної взаємодії у закладах вищої освіти.

До таких знань віднесено інформацію про:

- особливості сучасних підходів до вивчення толерантності;
- характерні ознаки, рівні та напрями формування толерантності;
- методи та тестові методики діагностики рівня толерантності;
- види та стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях;
- формування емпатії та рефлексії учасників освітнього процесу;
- особливостей характеру та типу темпераменту особистості, тощо.

Вміння та навички поповнювати знання про сучасні методи та технології формування толерантного відношення у академічному середовищі, використовувати різноманітні тестові методики та самодіагностики толерантності, застосовувати технології безконфліктного спілкування сприяють створення комфортного освітнього середовища на засадах соціальної терпимості та співчуття.

Результативний компонент толерантності студентської молоді в академічному середовищі характеризує наявність у майбутніх фахівців відповідної рефлексії щодо безконфліктного спілкування з учасниками освітнього процесу. Саме сформованість рефлексивної компетентності свідчить про готовність студента здійснювати самопізнання, самодіагностику та самоконтроль толерантної поведінки та спілкування. Внутрішні ціннісні установки та переконання формують у студентів уявлення про адекватну модель поведінки у соціальному середовищі та прийнятність правил міжособистісного та ділового спілкування у конфліктних ситуаціях.

Толерантність студентської молоді в академічному середовищі має рівні сформованості: високий, середній та низький (таблиця 2.1).

Високий рівень сформованості толерантності студентів характеризується наявністю: чітко вираженої мотивації до толерантної поведінки; системних,

грунтовних та глибоких знань з технологій безконфліктного спілкування; чітко виражених умінь та навичок застосування відповідних тестових методик та самодіагностики; чітко вираженої здатності до рефлексії та емпатії.

Таблиця 2.1

Характеристика рівнів сформованості толерантності студентської молоді в академічному середовищі

Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
чітко виражена мотивація до толерантної поведінки в академічному середовищі	достатньо виражені мотивація до толерантної поведінки в академічному середовищі	відсутність у студентів мотивація до толерантної поведінки в академічному середовищі
наявність у студентів системних, глибоких та ґрунтовних знань з технологій безконфліктного спілкування	наявність у студентів поверхневих та несистемних, знань з технологій безконфліктного спілкування	відсутність у студентів знань з технологій безконфліктного спілкування
чітко виражені уміння та навички застосування відповідних тестових методик та самодіагностики	достатньо виражені уміння та навички застосування відповідних тестових методик та самодіагностики	відсутність у студентів умінь та навичок застосування відповідних тестових методик та самодіагностики
чітко виражена у студентів здатність до рефлексії та емпатії	помірно виражена в студентів здатність до рефлексії та емпатії	відсутність у студентів здатності до рефлексії та емпатії

Середній рівень сформованості толерантності студентів характеризується наявністю: достатньо вираженої мотивації до толерантної поведінки; поверхневих та несистемних знань з технологій безконфліктного спілкування; достатньо виражених умінь та навичок застосування відповідних тестових методик та самодіагностики; помірно вираженої здатності до рефлексії та емпатії.

Низький рівень сформованості толерантності студентів характеризується відсутністю: мотивації до толерантної поведінки; базових знань з технологій безконфліктного спілкування; елементарних умінь та навичок застосування

відповідних тестових методик та самодіагностики; здатності до рефлексії та емпатії.

Отже, толерантність студентської молоді в академічному середовищі має рівні сформованості: високий, середній та низький.

Високий рівень сформованості толерантності студентів характеризується наявністю: чітко вираженої мотивації до толерантної поведінки; системних, ґрунтовних та глибоких знань з технологій безконфліктного спілкування; чітко виражених умінь та навичок застосування відповідних тестових методик та самодіагностики; чітко вираженої здатності до рефлексії та емпатії.

Середній рівень сформованості толерантності студентів характеризується наявністю: достатньо вираженої мотивації до толерантної поведінки; поверхневих та несистемних знань з технологій безконфліктного спілкування; достатньо виражених умінь та навичок застосування відповідних тестових методик та самодіагностики; помірно вираженої здатності до рефлексії та емпатії.

Низький рівень сформованості толерантності студентів характеризується відсутністю: мотивації до толерантної поведінки; базових знань з технологій безконфліктного спілкування; елементарних умінь та навичок застосування відповідних тестових методик та самодіагностики; здатності до рефлексії та емпатії.

Результатом спроектованої моделі є сформованість толерантності студентської молоді в академічному середовищі.

Спроектована модель формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі, яка обґрунтована за допомогою особистісного та діяльнісного підходів, спрямована на підготовку висококваліфікованих та інтелектуальних фахівців з високим рівнем сформованої толерантності у закладах вищої освіти та подальшої професійної діяльності. Важливе значення мають зміст, форми та методи формування такого виду толерантності в академічному середовищі.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання кваліфікаційної роботи приходимо до певних висновків.

Проаналізувавши різні підходи трактування поняття «толерантність», бачимо, що у більшості випадків у наукових дослідженнях цей феномен розглядається як інтегративна та багатовимірна характеристика особистості, особистісна якість, компонент ціннісної системи, фактор особистісного становлення, принцип людських взаємовідносин, соціальна цінність, що не зводиться тільки до терпимості.

Толерантність – це визнання прав іншої особистості, відкритість до міжкультурного спілкування, повага до ідентичності іншого, ознака впевненості в собі й свідомості, надійності власних позицій, здатність особистості протистояти різним ризикам, готовність до взаємодії з іншими на основі взаємної поваги, збереження принципу свободи кожної людини. Толерантність може існувати тільки в тих випадках, коли людина намагається подивитися на ситуацію очима іншої людини.

Поняття «толерантність», «толерантна поведінка», «соціальна поведінка», «толерантне ставлення» тісно взаємопов'язані між собою і залежать один від одного.

З метою формування толерантності здобувачів вищої освіти в академічному середовищі необхідними є певні заходи та дії: налагодження толерантної культури між усіма учасниками освітнього процесу, налагодження системи довірливих терпимих стосунків між студентами і викладачами, створення толерантного безпечного освітнього середовища, середовища інтелектуальної рівності, становлення рівня толерантної самосвідомості, прагнення до вільного саморозвитку та збереження своєї індивідуальності, розробка нових технологій навчання, підвищення професійної культури науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти, створення позитивного психологічного мікроклімату в колективі тощо.

Зазначене вище можна зrealізувати за допомогою застосування як в освітньому процесі, так і позанавчальній роботі здобувачів освіти, різноманітних форм занять: ділових ігор, семінарів, конференцій, диспутів, виховних бесід, тренінгів тощо.

Емпіричне дослідження проблеми формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі дозволило виокремити основні її складові, закласти підґрунтя для розробки моделі та підтвердило актуальність наукового пошуку.

Результати опитування науково-педагогічних працівників свідчать про те, що майже 72% респондентів наголосили на важливості такої проблеми. Водночас, лише 1/3 науково-педагогічних працівників спрямовують свої зусилля на формуванні такої толерантності через брак необхідних знань, умінь та навичок. Анкетування студентів дозволило з'ясувати, що лише 1/2 студентів закладів вищої освіти відчують толерантне ставлення до себе та потребують допомоги і підтримки викладачів.

Отримані результати пілотажного дослідження покладені в основу розробленої нами моделі формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі.

Отже, толерантність студентської молоді в академічному середовищі має рівні сформованості: високий, середній та низький.

Високий рівень сформованості толерантності студентської молоді характеризується наявністю: чітко вираженої мотивації до толерантної поведінки; системних, ґрунтовних та глибоких знань з технологій безконфліктного спілкування; чітко виражених умінь та навичок застосування відповідних тестових методик та самодіагностики; чітко вираженої здатності до рефлексії та емпатії.

Середній рівень сформованості толерантності студентської молоді характеризується наявністю: достатньо вираженої мотивації до толерантної поведінки; поверхневих та несистемних знань з технологій безконфліктного спілкування; достатньо виражених умінь та навичок застосування відповідних

тестових методик та самодіагностики; помірно вираженої здатності до рефлексії та емпатії.

Низький рівень сформованості толерантності студентської молоді характеризується відсутністю: мотивації до толерантної поведінки; базових знань з технологій безконфліктного спілкування; елементарних умінь та навичок застосування відповідних тестових методик та самодіагностики; здатності до рефлексії та емпатії.

Результатом спроектованої моделі є сформованість толерантності студентської молоді в академічному середовищі.

Спроектвана модель формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі, яка обґрунтована за допомогою особистісного та діяльнісного підходів, спрямована на підготовку висококваліфікованих та інтелектуальних фахівців з високим рівнем сформованої толерантності у закладах вищої освіти та подальшої професійної діяльності. Важливе значення мають зміст, форми та методи формування такого виду толерантності в академічному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко Т.В. Розвиток соціально-професійної мобільності фахівця в освітньому середовищі вищого закладу освіти. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2018. С. 62–65.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: шляхи реалізації. *Початкова школа*. 2000. № 2. С. 62–65.
3. Бирко Н.М. Педагогічна майстерня формування толерантності сучасного громадянина : методичний посібник. Хмельницький : ХГПА, 2013. 184 с.
4. Бирко Н.М. Підготовка майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Житомир, Житомирський державний університет імені І. Франка, 2014. 261 с.
5. Бондаренко Л.Ю., Вершков О.О. Психолого-педагогічні умови формування компетентності майбутніх фахівців під час навчання у вищому навчальному закладі. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти* : зб. наук.-метод. праць. ТДАТУ. Мелітополь, 2017. С. 59–65.
6. Бондаренко Л.Ю., Вершков О.О. Використання відкритого програмного забезпечення для навчання здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей. *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації* : матер. Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (Мелітополь, 27-29 травня 2020 р.). Мелітополь: ТДАТУ, 2020. С. 220–224.
7. Виховання толерантності. URL : <http://osvita.ua/school/technol/1117> (дата звернення: 29.10.2023).
8. Вершков О.О., Бондаренко Л.Ю. Як зробити викладання дисципліни цікавим. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти* : зб. наук.-метод. праць. ТДАТУ. Мелітополь, 2016. С. 87–90.]
9. Варенко Т.К. Виховання педагогічної толерантності майбутніх учителів на основі аксіологічного підходу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Харків, 2011. 20 с.

10. Горват М.В. Виховання толерантності у молодших школярів в умовах інтерактивного педагогічного спілкування : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Умань, 2014. 19 с.

11. Горянська А.М. Толерантність як чинник особистісної готовності до розвитку. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія «Психологічні науки»* : зб. наук. пр. : у 2 т. Чернігів : ЧДПУ, 2006. Т. I. Вип. 41. С. 70–74.

12. Декларація принципів толерантності : затверджена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503 (дата звернення: 26.11.2023).

4. Декларація принципів толерантності (прийнята 16 листопада, 1995 р.): URL : <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf> (дата звернення: 16.11.2023).

13. Дрозд О. Аксіологічний аспект формування толерантної особистості в умовах закладу вищої освіти. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. № 2 (65), травень 2019. С. 85–89.*

14. Дудко Н. Аналіз стану розвитку толерантності майбутніх педагогів. URL: <http://wpr.sumdu.edu.ua/index.php/journal/article/download/129/110> (дата звернення: 26.11.2023).

15. Енциклопедія освіти. Під загал. ред. В. Кремень, В. Луговий, О. Топузов, С. Сисоєва, О. Ляшенко та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

16. Канюк О.Л., Іваничко І.І. Деякі наукові підходи до розуміння терміну «толерантність». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».* 2022. Випуск 2 (51). С. 58–61.

17. Ковальчук О.С., Потапюк Л.М. Забезпечення академічної чесності у вищих навчальних закладах : міжнародний досвід. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2017. № 1 (13). Дніпро. С. 21–26.

18. Копинець Ю.Ю. Толерантність як необхідна складова формування особистості сучасних студентів. *Міжнародний науковий вісник*. Випуск 2 (18). Ужгород, 2018 С. 60–67.

19. Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.

20. Оржеховська В. М. Формування готовності педагогів загальноосвітніх навчальних закладів до виховання толерантності учнів старшої школи (просоціальний аспект). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 4. С. 177–182.

21. Пермінова Л.А. Комунікативна толерантність як умова фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Педагогічні інновації : ідеї, реалії, перспективи: збірник наукових праць*. Київ, 2019. Вип. 2 (23). С. 33–38.

22. Повідайчик О.С., Козубовський Р.В. Формування толерантності студентів у полікультурному середовищі закладу вищої освіти.

23. Потапюк Л.М., Троханенко М.В. Ідеї національного виховання у педагогічній спадщині Лесі Українки. *Педагогічний пошук*. 2016. № 4 (92). С. 37–39.

24. Потапюк Л.М. Національне виховання як фактор цілісного формування особистості: національно-патріотичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. № 1. 2008. Київ: Інститут проблем виховання НАПНУ. С. 59–64.

25. Потапюк Л.М., Цвяк І.Д., Троцюк Т.В. Щодо проблеми адаптації студентів-першокурсників. Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України : матеріали VI Міжнародної конференції (16 листопада 2023 року). Київ : Київський національний університет будівництва ф архітектури, 2023. С. 154–157.

26. Потапюк Л.М., Троцюк Т.В. Основні підходи до вивчення толерантності студентської молоді. *Управління ресурсним забезпеченням*

господарської діяльності підприємств реального сектору економіки : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 23 листопада 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 323–325.

27. Проценко І. Формування толерантності у студентів закладів вищої освіти як педагогічна проблема. *Інноватика у вихованні*. Випуск 12. 2020. С. 192–199.

28. Савченко О.Я. Толерантність як цінність шкільної освіти: методичний аспект. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Сер. : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 1. 46. С. 124–129.

29. Чабаненко Н.А., Несмашна Л.Ю., Сабрі С.С. Формування толерантності студентів як педагогічна застава у вищих навчальних закладах України. *Молодий вчений*. № 11 (51) листопад, 2017. С. 470–473.

30. Якібчук М.І. Педагогічна модель послідовного формування толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_1_23 (дата звернення: 26.11.2023).

31. Яшин Н. Гуманізація освіти як передумова формування толерантності студентів вищих навчальних закладів України. *Освітній простір України*. 2016. Вип. 7. С. 119–125.

32. McMurray A., Clendon J. *Community Health and Wellness*, 5th Edition, Sydney, Elsevier 2015, p. 247.

ДОДАТКИ

АНКЕТА**для студентів 1-4 курсів ступеню вищої освіти «Бакалавр»**

Любий друже! Запрошуємо взяти участь в опитуванні щодо важливості формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі. Опитування анонімне. Підкресліть, будь-ласка, обраний вами варіант відповіді. Пам'ятайте, від щирості Ваших відповідей залежить якість дослідження, результати якого використовуватимуться в узагальненому вигляді виключно у наукових цілях. Заздалегідь вдячні Вам за співпрацю!

1. Ви розумієте сутність поняття «толерантність студентської молоді»?

- так, розумію;*
- ні, не розумію;*
- важко відповісти.*

2. На Вашу думку, чи важливою є толерантність студентської молоді в академічному середовищі?

- так, важлива;*
- ні, не важлива;*
- важко відповісти.*

3. Ви відчуваєте до себе толерантне ставлення у закладі освіти?

- здобувати нові знання;*
- так, відчуваю*
- ні, не відчуваю*
- важко відповісти.*

4. Ви намагаєтесь толерантно себе поводити у закладі освіти?

- так, намагаюся*
- ні, не намагаюся*

– важко відповісти.

5. Вам бракує знань, умінь та навичок толерантного ставлення у закладі вищої освіти?

– так, бракує;

– ні, не бракує;

– важко відповісти.

6. Допомогу кого ви потребуєте найбільше, що сприятиме вашій толерантності у закладах вищої освіти?

– викладачів;

– студентів;

– адміністрації закладу освіти;

– важко відповісти.

7. Вкажіть курс навчання:

– 1 курс;

– 2 курс;

– 3 курс;

– 4 курс.

АНКЕТА**для науково-педагогічних працівників**

Шановні колеги, запрошуємо Вас взяти участь в опитуванні щодо важливості формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі. Отримана в результаті анкетування інформація сприятиме розробці науково обґрунтованої моделі формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі

Підкресліть, будь-ласка, обраний вами варіант відповіді. Анкета анонімна, отримана інформація використовуватиметься виключно для наукових цілей. Завчасно Вам вдячні!

1. Вам відоме сутність поняття «толерантність студентської молоді»?

- так, відоме;*
- ні, не відоме;*
- важко відповісти.*

2. На Вашу думку, формування толерантності студентської молоді в академічному середовищі є важливою проблемою для закладів освіти?

- так, важлива;*
- ні, не важлива;*
- важко відповісти.*

3. Вас задовільняє наявний рівень толерантності Ваших студентів?

- так, задовільняє*
- ні, не задовільняє;*
- важко відповісти.*

4. Ви спрямовуєте свої зусилля на формування толерантності у Ваших студентів?

- так, спрямовую;*
- ні, не спрямовую;*

– важко відповісти.

5. Ви відчуваєте брак необхідних професійних знань, умінь та навичок щодо сприяння формуванню толерантності студентської молоді в академічному середовищі ?

– так, відчуваю;

– ні, не відчуваю;

– важко відповісти.